

TATJANA PODBORŠEK, DRAGANA KOSTIĆ, DRAGAN PAUNOVIĆ, ZLATKO POSAVEC i LJILJANA ARANĐELOVIĆ, studenti, članovi studijske grupe Beogradskog Ekonomskog fakulteta za marksizam

PROBLEMI SPOLJNE TRGOVINE I PRIVREDNOG RAZVOJA U
RIKARDOVOJ I SAVREMENOJ EKONOMSKOJ ANALIZI U
ODNOSU NA RIKARDA

I

Privredni razvoj jedne zemlje uslovljen je nizom faktora koji se nalaze u različitim vrstama međusobnih veza i različitom stepenu međuzavisnosti. Jedan je od tih faktora i spoljna trgovina. Spoljna trgovina na privredni razvoj pojedinih zemalja nije djelovala neposredno sve dok nije završen proces formiranja svetskog tržišta.

Taj proces, kao integralni deo kapitalističkog načina proizvodnje i njegove afirmacije, trajao je od XVI do sredine XIX veka. Proces podružtvljavanja proizvodnje u uslovima kapitalizma doveo je, između ostalog, i do stalnog jačanja međunarodne podele rada i u tom stihijnom procesu i do formiranja svetskog tržišta. Od svoje strane, sam proces stvaranja svetskog tržišta doprinio je daljem razvijanju međunarodne podele rada i afirmaciji kapitalizma kao jedinstvenog svetskog sistema privređivanja. Različiti oblici ekonomske saradnje između pojedinih zemalja dobijaju sve stalniji karakter. Na taj način, svetsko tržište postaje sve značajnije za normalno funkcionisanje procesa proširene reprodukcije u nacionalnim privredama.

Ovaj problem odnosa između svetske trgovine i privrednog razvoja prisutan je u ekonomskoj teoriji od njenih najranijih dana, do danas.

Merkantilističko shvatanje spoljne trgovine nosi pečat epohe prvobitne akumulacije i vodeće uloge trgovinskog kapitala. Društveno bogatstvo je sagledavano u novčanom obliku i u akumulaciji

plemenitih metala i otuda je poseban prioritet imao aktivan bilans plaćanja — kao osnovni vid pritanja zlata u jednu zemlju.

U učenju Adama Smita ovaj međunarodni aspekt procesa privrednog razvoja sagledan je sa liberalističkog stanovišta. Slobodna trgovina i specijalizacija na osnovu apsolutnih prednosti i razmena preko svetskog tržišta — to su preduslovi za razvoj industrije i afirmacije kapitalizma.

Rikardo dalje razvija liberalističku teoriju međunarodne trgovine, insistirajući na tezi o relativnim prednostima koje postiže svaka zemlja učesnica u međunarodnoj razmeni.

II

Ekonomska teorija Davida Rikarda predstavlja najveći domet britanske klasične političke ekonomije, koja se pojavila kao najneposredniji izvor Marksove ekonomske teorije.

Još u mladim danima Rikardo je stekao široko trgovačko bankarsko a naročito berzansko iskustvo. Kasnije se posvetio nauci nastojeći da u kratkom intervalu nadoknadi sve ono što je trebalo da mu pruži škola. Vrlo značajan uticaj na nastajanje njegovog teorijskog sistema ostavilo je Smitovo »Bogatstvo naroda«. U suštini njegov sistem se zasniva na kritici i razradi Smitove ekonomske teorije. Rikardova teorija uporednih troškova polazi od Smitove teze o međunarodnoj podeli rada, koju je Rikardo dalje razvio. U sistemu slobodne trgovine svaka zemlja proizvodi one artikle za čiju proizvodnju ima najbolje uslove. Takva je međunarodna podela rada najekonomičnija. Ona najbrže povećava opšte blagostanje i dovodi do čvrstih međunarodnih veza koje počivaju na zajedničkom interesu. Ovom teorijom se objašnjava zašto dolazi do toga da se između pojedinih nacija javlja razmena robe.

Kao teoretičar liberalnog kapitalizma, Rikardo kao jedini izvor koji bi omogućivao proširivanje proizvodnje, tj. proširenu reprodukciju, vidi profit. To je onaj izvor iz koga, prema teoriji *laissez-faire*, jedini pozvani da odlučuju o investicijama, privatni kapitalisti, vrše ulaganja u nova postrojenja, u proširenje proizvodnje.

Rikardova analiza je pre svega kvantitativna i usmerena na posmatranje kretanja različitih oblika dohodaka. Zašto? Rikardo dobro shvata značaj profita i kao cilja i kao sredstva kapitalističke proizvodnje, i u svojoj analizi traži eventualne zapreke nesmetanom kapitalističkom razvitku. On raskida sa Smitovom postavkom o vrednosti kao zbiru nezavisnih i datih veličina nadnica, profita i rente, i pravilno ih posmatra kao razlomke *dane* veličine vrednosti, koja nikoliko ne zavisi od načina na koji se razdeljuje. Stoga on i posmatra sva tri oblika dohotka, iako je njegovo interesovanje pre svega vezano za profit i njegovu veličinu.

Rikardo profit posmatra kao zaostatak, posle oduzimanja najamnine i rente, od vrednosti realizovanog proizvoda. Stoga on ispituje da li postoji mogućnost da ta dva dohotka ne ostave ništa za profit, što bi bilo krajnje nepovoljno po kapitalističko društvo, tj. po kapitaliste. To pitanje nije čisto teoretsko, nije igranje pretpostavkama; naime, u Rikardovo doba već je jasno uočen zakon tendencije pada profitne stope, koji stavlja ekonomiste pred sledeće pitanje: da li sam razvoj kapitalističke privrede, povlačeći za sobom pad profitne stope, usporava i konačno sprečava vlastiti dalji razvoj, da li sadašnja akumulacija otežava i onemogućuje buduću akumulaciju, da li kapitalistički sistem postepeno sam sebe dovodi do nemogućnosti daljeg postojanja. Suočen sa ovakvom mogućnošću, Rikardo se opredeljuje za objašnjavanje očevidnih nedostataka kapitalističkog sistema pomoću njemu spoljnih činilaca: Maltusov zakon stanovništva objašnjava siromaštvo i bedu radničke klase, a zakon opadajućih prinosa u poljoprivredi tendenciju pada profitne stope. To nisu njegova otkrića, ali ih je on prvi ogradio u jednu opštu, doslednu teoriju kapitalističke proizvodnje i njenog razvitka.

U analizi najamnine, Rikardo razlikuje prirodnu i tržišnu cenu rada. On ne razlikuje rad i radnu snagu, tako da vrednost radne snage naziva prirodnom cenom rada, dok njegova tržišna cena rada prethodi pojmu najamnine kod Marksa. Kao uzroke porastu najamnina, tj. padu profita, moramo posmatrati dva različita kretanja: kolebanje tržišne cene rada oko prirodne cene rada, i promene u samoj prirodnoj ceni rada.

Polazeći od Maltusove teorije stanovništva, Rikardo tvrdi da ne može, barem na duži rok, doći do toga da ponuda rada bude manja od tražnje za njim, te da dovede do povećanja tržišne cene rada iznad njegove prirodne cene. Kako on to kaže: »nijedna stvar nije bolje utvrđena nego da ponuda radnika uvek konačno stoji u omeru prema sredstvima za njihovo izdržavanje.«¹ Ukoliko se na kratki rok poveća tražnja za radom usled porasta primenjenog kapitala, ipak dolazi do svođenja najamnina na prirodnu cenu rada; u objašnjavanju mehanizma ovog izjednačavanja Rikardo pravi grešku, nalazeći u prouzrokovanom porastu stanovništva uzrok opadanja najamnina, upoređujući tako cikluse sasvim različitih perioda.

Odnos ponude i tražnje, tržišne i prirodne cene rada, ne pokazuje, dakle, nikakav uticaj na veličinu najamnine. Uzrok pada profita treba, znači, tražiti u porastu prirodne cene rada, u porastu vrednosti sredstava za izdržavanje radnika. Odakle da se postigne taj porast? Industrijskim proizvodima stalno pada cena usled porasta proizvodnosti vezanog za razvoj tehnike i usavršavanja u proizvodnji, te bi i najamnine morale opasti. Ali usled delovanja zakona opadajućih prinosa u poljoprivredi, raste vrednost poljoprivrednih proizvoda neophodnih radniku te i prirodna cena rada. Krivac

¹ D. Ricardo: *Načela političke ekonomije*, Zagreb, 1952, str. 168.

je za pad profita, dakle, van kapitalističkog sistema, to je ograničenost u plodnoj zemlji.

Sa razvojem proizvodnje najamnina se, prema tome, povećava, ali to povećavanje ne koristi radnicima jer njome mogu kupovati isto ili manje životnih potrebitina, već koristi zemljovlasnicima, koji dobijaju sve višu i višu rentu. Tako se opadanje profita u krajnjoj liniji objašnjava porastom rente. Ovo je veoma značajno, jer se prvi put ukazuje na postojanje različitih interesa unutar društva, na antagonizam kapitalističke klase i klase beskorisnih zemljoposjednika. Rikardo je od onih »koji su došli da zamrače veličanstvenu viziju prirodnog poretka«, kako kažu buržoaski historičari ekonomskih doktrina Charles Gide i Charles Rist — koji u klasičnu političku ekonomiju ubrajaju pre svega (!) fiziokrate, Smita i Seja (!!).

Razmatrajući profit kao ostatak jednak vrednosti robe umanjenoj za najamninu, Rikardo dolazi do zaključka koji je od razrešavajućeg značaja za njegov sistem: promena profita zavisi isključivo od promene najamnine, i ova je njegov uzrok, a nikako posledica. Konačan uzrok stvaranja profita i njegove promene jeste produktivnost rada, ali ona ne utiče neposredno, već preko promene najamnine: porast produktivnosti rada smanjujući vrednost životnih sredstava, snižava rashode na najamninu te povišava profit i, obrnuto, pad produktivnosti rada dovodi do smanjivanja profita usled povećavanja vrednosti životnih sredstava i porasta najamnine. Rikardo, međutim, nije interesovao profit kao oblik viška vrednosti. Postojanje profita on je primao kao činjenicu, kao nešto prirodno. Njega je interesovalo samo ono što određuje veličinu profita i utiče na njegovu promenu, a time i na obim i kretanje akumulacije. Marks: »Rikardo se nikad ne brine o poreklu viška vrednosti. On govori o njemu kao o nečemu što je svojstveno kapitalističkom načinu proizvodnje, a ovaj je u njegovim očima prirodni oblik društvene proizvodnje. Kad govori o proizvodnosti rada, ne traži u njoj uzrok postojanja viška vrednosti, već jedino uzrok koji određuje njegovu veličinu«.

Zbog svega ovoga Rikardo se našao pred nerešivom protivurečnošću: s jedne strane — uzrok stvaranja profita je produktivnost rada, s druge — svaki kapital donosi prosečan profit, nezavisno od toga kakvu količinu rada stavlja u pokret. Ova protivurečnost između zakona vrednosti i zakona jednakosti profita na jednake kapitale izbija ovde u novom vidu. Prema zakonu vrednosti, profit je deo vrednosti stvorene radom i određuje se visinom njegove produktivnosti, a prema zakonu jednakosti profita na jednake kapitale, on zavisi od veličine kapitala i srazmeran mu je. U ovom vidu Rikardo nije ni primetio postojanje ove protivurečnosti: on razmatra profit čas kao višak vrednosti, izjednačujući ih, čas kao prosečni profit proporcionalan veličini kapitala. Na koji se način profit, čija veličina zavisi, po Rikardu, od produktivnosti rada, pretvara u prosečan profit, takvo pitanje on čak i ne postavlja; kao što ne pos-

tavlja ni pitanje o poreklu viška vrednosti i o tome zašto višak vrednosti na tržištu pod dejstvom zakona ponude i tražnje i konkurencije dobija promenjeni oblik, oblik profita.

Ovo dovodi Rikarda do pogrešnih zaključaka. On tvrdi da se s razvitkom društva profit smanjuje. To je pravilno u odnosu na profitnu stopu i prosečan profit koji su rezultat delanja celokupnog viška vrednosti sa celokupnim predujmljenim kapitalom ($C+V$), ali je netačno u odnosu na stopu i masu viška vrednosti, te je nepravilno i u odnosu na masu profita, koja s razvitkom kapitalizma raste, pošto se stepen eksploatacije povećava.

Rikarda interesuje i pitanje kako i u korist koje klase se međa raspodela u vezi sa razvitkom proizvodnih snaga društva. Ubeđen u to da je osvajanje zemljišta išlo od boljih ka lošijim parcelama, Rikardo predpostavlja da će tako biti i dalje. Iz toga on zaključuje: 1) prometna vrednost poljoprivrednih proizvoda će se povećavati, 2) povećavaće se i najamnina, ali ne realna već nominalna, 3) porast najamnine dovešće do smanjenja profita, 4) renta će da raste.

Rikarda je kao pobornika neograničenog razvitka proizvodnih snaga mučila perspektiva padanja profita. U tom je on predosećao granice razvitka proizvodnih snaga buržoaskog društva. Marks: »Rikarda uznemirava to što profitnoj stopi, koja je stimul kapitalističke proizvodnje i istovremeno kako uslov, tako i pobuda za akumulaciju, preti opasnost usled razvitka same proizvodnje«. Po Rikardu, visoki profit je podesan za akumulaciju kapitala.

Karakteristično je u Rikardovu rasuđivanju što on, s jedne strane, shvata da je profit za kapitalističku proizvodnju istovremeno i uslov i motiv za akumulaciju, a, s druge strane, on razmatra kapitalističku proizvodnju kao proizvodnju za zadovoljavanje potreba. Ta protivurečnost provlači se kroz ceo Rikardov sistem. Smatrajući kapitalističku proizvodnju proizvodnjom za zadovoljenje potreba a profit kao stimulu za sve veću proizvodnju, Rikardo sa dubokim ubeđenjem brani profit i akumulaciju jer je u njima, po njegovom mišljenju, sadržan interes celokupnog društva.

Ricardo nam odista daje prilično pesimističku viziju razvitka kapitalističkog društva: »Sa razvojem društva i bogatstva stiče se potrebna dodatna količina hrane žrtvovanjem sve više i više rada. Srećom se ta tendencija, ta, da tako kažem, sila teže profita, obuzdava u ponovljenim vremenskim razmacima usavršavanjem (poljoprivrednih) strojeva, ... kao i otkrićima u agronomiji, ... Ipak je porast životnih potrepština radnika i najamnina ograničen. Jer, čim najamnina dostignu ... ukupni primitak zemljišnog zakupnika, mora akumulaciju biti kraj, jer tada nikakav kapital ne može više odbacivati bilo kakav profit i nikakav se dodatni rad više ne može tražiti, te će, prema tome, stanovništvo dostići svoju najvišu tačku. Doduše, veoma niska profitna stopa zaustavit će mnogo prije toga vremena svaku

akumulaciju...² Usled porasta cene hrane, profit će se ugasiti, a realna vrednost najamnine veoma će opasti; ukratko, zemljoposjednici će biti klasa koja će prosperirati usred sveopšte bede.

Možda bi trebalo u ovoj Rikardovoj mračnoj viziji da vidimo ne neku neminovnost, već pre svega *pretpostavku*, prikaz stanja u koje interesi zemljovlasničke klase mogu dovesti društvo. Zar on ne kaže: »Oni (zemljoposjednici) nikad ne prosperiraju više nego kad je hrana retka i skupa, dok su sve druge osobe veoma zainteresovane na tome da hranu dobiju jeftino... Duboko ću žaliti, ako se *dopusti*, da obziri prema jednoj određenoj klasi zaustave napredak bogatstva i stanovništva u zemlji.«³

III

Uostalom, kada sa razmatranja izvora akumulacije prede na analizu njene primene u proširivanje proizvodnje, Rikardu se naglo vraća optimizam, i to takav da od plitkog i pre svega površnog Seja preuzima njegov zakon tržišta. Cela Rikardova analiza je uperena protiv zemljovlasničke klase, i ne žureći da, osim opadajućih prinosa u poljoprivredi i porasta rente, vidi neku drugu prepreku nesmetanom kapitalističkom razvitku, on prihvata tezu da ne postoji količina kapitala koja se ne bi mogla upotrebiti u nekoj zemlji, i, povezano s tim, količina robe koja se ne bi mogla prodati. Pogledajmo ukratko u čemu se sastoji Sejov zakon tržišta, koji, iako nosi njegovo ime, zapravo i nije njegov.

U XXI poglavlju svojih »Načela«, »O delovanju akumulacije na profit i kamate«, Rikardo tvrdi: »Svatko proizvodi samo sa namerom da troši ili prodaje, a prodaje uvek jedino sa namerom da nabavi neku drugu robu, koja će mu biti od neposredne koristi ili može pridoneti budućoj proizvodnji. Kad proizvodi, on nužno postaje bilo potrošač svojih vlastitih dobara bilo kupac i potrošač dobara neke druge osobe... Proizvodi se uvek kupuju proizvodima ili uslugama. Novac je samo sredstvo pomoću koga se obavlja razmena. Neke robe može se previše proizvesti, pa će se tržište potpuno zasititi tom robom, tako da se na nju utrošeni kapital više ne isplaćuje. Ali to se ne dešava sa svom robom.«⁴ Ovakvo posmatranje razmene u kapitalizmu svodi je na prostu trampu, gde se proizvodi smatraju prodatim čim su proizvedeni. Kod Seja se to ispoljava u sledećem stavu: »Pomoću metala koji nam služi kao novac, možemo sebi pribaviti stvari koje su nam potrebne jednom razmenom umesto dvema. Tada nije potrebno, kao kada imamo bilo koju dru-

² Isto, str. 63—64.

³ Isto, str. 194.

⁴ Isto, str. 166—167.

gu vrstu robe, da prodamo svoju *robu-novac* da bi time kupili ono što želimo imati«. ⁵

Novac, već samim cepanjem čina razmene R—R na nezavisne činove prodaje R—N i kupovine N—R, unosi mogućnost krize usled vremenske, mesne i individualne razdvojenosti kupovina i prodaja. Ali je mnogo krupnija greška u tome što se ovde za cilj kapitalističke proizvodnje smatra zadovoljavanje potreba proizvođača ili kupca, a ne ono što stvarno jeste: postizanje i prisvajanje profita. Ako se i pojavi neka kriza, ona je samo delimična i prolaznog karaktera, tvrde pobornici ove teorije. O ovakvom gledanju na kapitalističku reprodukciju Marks kaže: »Svi prigovori koje Ricardo i drugi iznose protiv hiperprodukcije itd. počivaju na tome što oni buržoasku proizvodnju posmatraju ili kao način proizvodnje u kome ne postoji razlika između kupovine i prodaje — neposredna razmena proizvoda — ili je smatraju kao društvenu, u kojoj društvo kao po planu raspoređuje svoja sredstva za proizvodnju i proizvodne snage u onom stupnju i meri koji su nužni za zadovoljenje njegovih različitih potreba. Ta fikcija u celosti potiče iz njihove nesposobnosti da shvate specifični oblik buržoaske proizvodnje, a ta nesposobnost opet potiče iz toga što su oni obuzeti idejom da je buržoaska proizvodnja jednostavna i čista proizvodnja«. ⁶

Naglašavanje, kroz Sejev zakon tržišta, nemogućnosti hiperprodukcija, ima, kako zapaža prof. Branislav Šoškić, implicitno značenje da je liberalna kapitalistička privreda u stanju da obezbedi:

- 1) punu zaposlenost svih faktora proizvodnje i
- 2) najbolji razmeštaj faktora proizvodnje (radne snage i sredstava za proizvodnju).

Iz Sejova zakona tržišta Rikardo izvlači značajne zaključke u vezi sa neproizvodnim potrošačima. Maltus tvrdi da pojačana akumulacija stvara nemogućnost realizacije jednog dela proizvoda, tako da su neophodni neproizvodni potrošači da bi i ti proizvodi našli prođu. Rikardo, smatrajući celokupni novi kapital kao promenljivi kapital, ne vidi tu nikakav problem jer tu se, kaže on, potrošačka moć samo prenosi sa kapitalista na proizvodne radnike, iz neproizvodne u proizvodnu potrošnju; što kapitalista više akumulira, on manje troši neproizvodno, a na njegovo mesto u potrošnji stupaju proizvodni radnici. Ukoliko rast kapitala pretrekne rast stanovništva, doći će do prolaznog usporavanja i zastoja, dok se stanovništvo dovoljno ne namnoži, tako da je hiperprodukcija kapitala isto toliko nemoguća koliko i hiperprodukcija robe. Ovakvim stavom prema neproizvodnim potrošačima, Rikardo im daje isto parazitsko mesto kao i zemljoradničkoj klasi: »Veći broj neproizvodnih radnika nužan

⁵ J. B. Say: »Traite d'economie politique«, Paris, 1817, III ed., vol. I, ch. XV

⁶ K. Marks: »Teorije o višku vrednosti«, knj. II, Beograd, 1956, str. 407.

je i koristan s obzirom na buduću proizvodnju upravo toliko koliko i vatra, koja bi pogorela u skladištu onu industrijsku robu, koju bi inače potrošili ti neproizvodni radnici«. ⁷

IV

U svojoj analizi trgovine Rikardo je prihvatio Smitovu podjelu trgovine na unutrašnju, spoljnu i posredničku. Njegov je najveći doprinos ovoj problematici svakako u oblasti spoljne trgovine gde je formulisao teoriju komparativnih troškova, odnosno komparativnih prednosti. Samo ime ovoj teoriji dao je Torens dok ju je Rikardo teorijski razradio. Na neku dublju analizu u oblasti unutrašnje trgovine kod Rikarda ne nailazimo, i možemo izvesti zaključak da se uglavnom slagao sa A. Smitom u ovoj problematici i da nije nalazio za potrebno da to ponavlja. (Rikardo je pošao od učenja A. Smita, i ona pitanja sa čijom se analizom i dokazima slagao sa njim uzimao je kao aksiome i na njih nastavljao svoje učenje). Teorija komparativnih prednosti, takođe, može da se odnosi na problematiku unutrašnje trgovine, što zavisi od toga šta smo uzeli kao region, a to se naročito odnosi na velike zemlje. Što se posredničke ili prevozne trgovine tiče, Rikardo se ne slaže sa Smitom da se u ovoj oblasti trgovine angažuje onaj kapital koji bi inače ostao neangažovan. Saglasno svojoj teoriji komparativnih troškova, on ovu granu trgovine smatra potpuno ravnopravnom sa ostalim dvema, jer i ona sigurno, makar i posredno, omogućava da se izvesni proizvodi, u inostranstvu, kupe jeftinije nego što bi mogli da se proizvedu u zemlji.

Šta je po Rikardu cilj trgovine, to se najbolje vidi iz njegove polemike sa Sejom, gde kaže da je tačno da trgovina povećava vrednost proizvodima ali da to ne može biti cilj trgovine. Vrednost proizvoda povećava se zato što je potrebno izvršiti određeni rad da bi se roba dopremala sa jednog mesta na drugo, kao i zbog prosečnog profita na kapital koji je trgovac angažovao i koji takođe treba da se doda troškovima proizvodnje i dopreme te robe. Pravi cilj trgovine je, po njemu, da pruži robu koja je korisnija, koja može potpunije da zadovolji potrebe ljudi što je kupuju nego neka druga roba koja može da bude i vrednija, odnosno čija proizvodnja i doprema do potrošača zahteva više rada.

Na pitanje koja je trgovina najbolja za jednu zemlju, Rikardo se slaže sa Smitom da je to unutrašnja trgovina, jer kada bi se ona obavljala, potrebno je da zemlja proizvede dve vrednosti. Vrednost koja se prodaje i vrednost kojom se kupuje. Dakle, što su razvijenije proizvodne snage u jednoj zemlji, što je privreda jedne zemlje

⁷ D. Ricardo: »Notes on Malthus«, »Collected Works and Correspondence of Davide Ricardo«, Vol. II, str. 421.

razvijenija, to je veći podsticaj za razvoj trgovine u toj zemlji, ali i obratno, jer razvijenija trgovina omogućava brži razvoj privrede.

U pitanju da li je spoljna trgovina nužna za jednu zemlju Rikardo je jasan (ne), ali pruža dovoljno argumenata da se zaključi da je ona za razvijene zemlje, ukoliko žele bar da održe postignuti stepen razvijenosti, neophodna. Sledeći citati pružiće za to dovoljno dokaza:

»Međutim, ako bi zbog naročitih okolnosti bili spriječeni ulagati kapital u vanjsku trgovinu, upotrijebili bi ga, iako sa manje koristi u zemlji.«⁸

»U bogatim i moćnim zemljama, gdje se veliki kapitali ulažu u strojeve, veća će se nevolja osjetiti od naglog preokreta u trgovini nego u siromašnim zemljama, gdje postoji srazmjerno mnogo manja količina stalnog, a mnogo veća količina opticajnog kapitala i gdje se, prema tome, više posla obavlja ručnim radom. Opticajni kapital nije tako teško povući kao stalni kapital iz nekog posla, u koji on može biti uložen.«⁹

Ukoliko je dakle spoljna trgovina uslov da se održi određeni stepen privrednog razvoja, sigurno je da je ona, isto tako, i preduslov za njegovo podizanje. Dakle možemo ipak reći da je Rikardo uočio međuzavisnost, to jest povratnu spregu, između stepena privrednog razvoja i spoljne trgovine jedne zemlje, što je danas veoma istaknuto u odnosima nerazvijenih i razvijenih zemalja, odnosno nerazvijene zemlje veoma dobro znaju da je razvitak spoljne trgovine vitalno značajan za njihov privredni i društveni razvoj.

Pošto je njen značaj za privredni razvoj jedne zemlje veliki, sledeće pitanje koje nužno proističe iz prethodnog jeste kako treba ekonomska politika da se odnosi prema njoj. Da li treba da je podstiče ili pak ograničava? Rikardo je tu nedvosmislen. On je protiv svih vrsta premija i carina, i taj svoj stav je objasnio na primeru sa žitom. Naime, ukoliko jedna zemlja daje premiju za izvoz žita to dovodi do toga da je ono jeftinije stranom kupcu, za ceo iznos premije. Na domaćeg kupca ona nema uticaja jer se »prodajna cena« žita nije promenila, odnosno za njegovu proizvodnju je i sada potrebna ista količina rada kao i ranije. Ovakve premije u celini padaju na teret zemlje koja ih daje.

Druga vrsta premija jesu premije za proizvodnju nekog proizvoda. U slučaju proizvodnje žita, ukoliko se daje premija ove vrste, to sigurno znači povećanje njene tržišne cene. Po Smitu, ukoliko se one daju, to dovodi do povećanja cene rada u svim delatnostima jer najamnine moraju da se povećavaju. Rikardo smatra, sasvim ispravno, da, ukoliko bi se to desilo, da se cene svih roba povećaju, tada

⁸ David Ricardo: »Načela političke ekonomije«, Kultura — Zagreb, 1953, str. 169.

⁹ Isto, str. 152.

ne bi bilo nikakve svrhe davati premiju za proizvodnju žita jer relativni odnosi cena ostaju isti.

Premije za proizvodnju žita i zabrana njegovog uvoza dovode do toga, da potražnja za žitom postaje sve veća, i da bi se ona podmirila, prelazi se na obrađivanje sve lošije i lošije zemlje, troškovi proizvodnje samim tim rastu. Ko od toga ima koristi? Radnik, svakako, nema, jer on ulaže sve više i više rada i za to dobija najamninu, kapitalista, odnosno zakupac, isto tako ne, jer on na svoj kapital dobija prosečni profit, dakle ostaje još zemljovlasnik. Rikardo dokazuje da svu korist od premija ima upravo on. Što je veća potražnja za zemljom, on traži i dobija sve veću rentu. Zato je Rikardo ogorčeni protivnik žitnih zakona koji su onemogućavali, i u samoj Engleskoj, slobodnu trgovinu žitom.

Iz svega dosada rečenog proizilazi da je Rikardo vatreni pristalica i pobornik slobodne trgovine, jer ona, po njemu, raspodeljuje ukupan rad svih zemalja najuspešnije i najekonomičnije i tako doprinosi da se ukupne mase proizvoda za zadovoljenje različitih potreba povećavaju. Zato se on zalagao za nju (slobodnu trgovinu) i smatrao je da je sasvim prirodno da se Francuska i Portugalija specijalizuju za proizvodnju vina, Amerika i Poljska za proizvodnju žita a Engleska, kao industrijski najrazvijenija, za proizvodnju željeznih artikala.

Pored dobrih strana ovakve specijalizacije, zalaganje za nju predstavlja i pokušaj da se na teorijskom polju zaštiti industrija Engleske, kao i tadašnja međunarodna podela rada, u kojoj je Engleska zauzimala mesto vodeće, industrijski najrazvijenije zemlje. Ono što je Rikardo u svojoj teoriji spoljne trgovine predvideo, to je njena statičnost. Posmatrao je samo stanje zatečeno u jednom trenutku, nije ulazio u objašnjenje njegovog nastanka a samim tim nije se interesovao ni za buduće kretanje privrednog i društvenog razvitka. Uzeo je u obzir razvoj proizvodnih snaga ali je zanemario razvoj proizvodnih odnosa. Uzeo ih je za nepromenljive, stalne pa samim tim nije ni mogao izbeći statičnost u svojoj teoriji.

Izraziti razvitak jednih zemalja kao industrijskih a drugih kao proizvođača poljoprivrednih proizvoda i sirovina, doveo je danas do podele svih zemalja na razvijene i nerazvijene. Ako bismo se i dalje zalagali za ovakvu podelu rada, za koju se zalagao Rikardo, sigurno je da bi se suprotnosti između ovih dveju grupa zemalja još više produbile, i dalje bi se blagostanje razvijenih zasnivalo na oskudici nerazvijenih, pod vladajućim odnosima razmene.

Nesumnjivo je da specijalizacija ima i dobre i loše strane za jednu zemlju i upravo stoga se i postavlja pitanje koji je to optimalni stepen specijalizacije za nju. Ovo pitanje je Rikardo ostavio neobrađeno, nije dao jasan odgovor na njega, pa se danas u ekonomskoj literaturi mogu pronaći različite interpretacije njegovoga shvatanja nivoa specijalizacije. Njegovo stalno isticanje specijalizacije navelo je mnoge da smatraju kako se on zalagao za potpunu

specijalizaciju, ali mora se reći da on to u svome delu nigde eksplicitno ne kaže.

Opisujući proces međunarodne razmene uočio je da je iluzorno pretpostavljati da se u jednom dužem periodu jedna zemlja može da pojavljuje isključivo kao prodavac a druga isključivo kao kupac. Razmena se vrši roba za robu i, još tačnije, razmenom se dve jednake količine rada, opredmećene u različitim proizvodima, razmenjuju jedna za drugu. Prema tome, i vrednost nekog proizvoda koji je neka zemlja uvezla ona ocenjuje jedino na osnovu količine rada koji je dala za njegovu kupovinu. Ukoliko zemlja izvoznik nekog proizvoda odjednom počne proizvoditi znatno veću količinu toga proizvoda uz isti utrošak rada, sve zemlje koje ga uvoze mogu za istu količinu svoga rada da dobiju znatno veću količinu toga proizvoda nego ranije, ali i sada kao i ranije jednaku količinu tuđega rada. Dakle, vrši se razmena na osnovu količine rada utrošene u proizvodnji. I zar su onda u pravu oni ekonomisti koji tvrde da se Rikardova teorija komparativnih prednosti može da shvati nezavisno od njegove teorije radne vrednosti i koji tvrde da ona predstavlja iznimku od nje?¹⁰ Nasuprot ovakvim mišljenjima, sigurno je da teorija komparativnih troškova ne bi bila ono što jeste da se čvrsto ne oslanja na teoriju radne vrednosti, odnosno ona gubi naučnu vrednost ukoliko se ne prihvati određivanje vrednosti robe radom.

Rikardo je u svojoj analizi spoljne trgovine zapostavio još jedno značajno pitanje, to su odnosi razmene (terms of trade). Zadovoljio se tvrdnjom da i jedna i druga zemlja imaju koristi od međusobne razmene i time što je postavio granice u okviru kojih obe zemlje imaju koristi, dok na granicama svu korist dobija samo jedna zemlja. Međutim, nije ništa rekao o tome kako se ta korist deli unutar granica gde obe zemlje imaju koristi od nje. To je navelo J. A. Šumpetera i neke druge ekonomiste na pomisao da je on ukupnu korist jednostavno podelio jednako na sve učesnike u toj razmeni, i taj propust pripisuju ili njegovoj nemarnosti ili pogrešci. Šta je od toga tačno, teško je reći ali nemarnost izgleda verovatnija. Teško je poverovati da Rikardo, čovek sa razvijenim smislom za praktične stvari i velikim poslovnim iskustvom, nije uvideo da uvek postoji mogućnost, i da se u praksi dešava, da jedna zemlja dobije više a druga manje u njihovoj razmeni.

Mnogi su zamerili Rikardu zbog ovoga propusta tako da su neki njegovi sledbenici pokušali da ga dopune. Jedan od njih je i Dž. S. Mill koji je odnose razmene izvodio iz ponude i tražnje i zaključio da je upravo konkurencija mehanizam koji dovodi do ravnotežnog odnosa. Na taj način je formulisana teorija recipročne tražnje koju su neki Rikardovi kritičari, pa i Mil, smatrali skromnom dopunom teoriji komparativnih troškova. Ona se zasniva na geome-

¹⁰ J. A. Schumpeter: »Povjest ekonomske analize«, Informator — Zagreb, str. 505.

trijskom proseku krivulje ponude i krivulje tražnje ali moramo reći da Rikardo ovaj metod uglavnom nije prihvatao.¹¹

Dopunjujući i dalje razrađujući teoriju komparativnih troškova Dž. S. Mill je, pored direktnih efekata od spoljne trgovine i na njima zasnovane međunarodne podele rada, istakao i njene indirektno efekte. Oni su, po njemu, veoma značajni i ispoljavaju se preko proširivanja tržišta, povećavanja stepena specijalizacije i obima proizvodnje, uvođenja nove tehnike itd.¹²

I danas Rikardova teorija komparativnih troškova, odnosno prednosti, ima veliki broj pristalica, čak bi se moglo reći da ona doživljava svoj ponovni procvat. Jedan od savremenih poklonika ove teorije je i Paul A. Samuelson koji, iako je uočio glavni njen nedostatak, statičnost, ne daje ništa da bi se on otklonio ili bar ublažio. Njegovo mišljenje o ovoj teoriji moglo se dosta dobro sagledati iz njegova sledeća dva citata:

»... teorija komparativnih preimućstava predstavlja jednu logičku čvrstu doktrinu koja je, kada se izloži na adekvatan način, neoboriva.«¹³

»Teorija je formulisana pojmovima trampe i relativnih odnosa cena. Ona ignoriše svako kolebanje cena i najamnina, sve prolazne inflacione i deflacione nesklade i sve platnobilansne probleme. Ona polazi od toga da kada radnici napuštaju jednu privrednu granu oni uvek stupaju u neku drugu, još produktivniju granu — a ne u hroničnu nezaposlenost.«¹⁴

Samuelson je, dakle, uvideo nemogućnosti ove teorije i razlog zašto se ona diskreditovala 30-ih godina, u doba velike ekonomske krize. Ali, i pored toga, on se zalaže za nju, njen je vatreni pristalica, i čak smatra da danas postoje mogućnosti da »moderne nacije« stvore uslove pod kojima bi se odvijala slobodna trgovina i oživotvorila teorija komparativnih prednosti.¹⁵ Ovaj njegov stav može se uzeti kao tačan samo pod uslovom da se pod pojmom »moderne nacije« podrazumevaju zemlje približno istog stepena privrednog razvitka. Štaviše, zanačajni koraci u tome pravcu već su i postignuti, naročito u okviru Zajedničkog evropskog tržišta. Međutim, ni on ne daje odgovor na danas gorući problem: kako da se ubrza razvoj nerazvijenih zemalja, kako da se poboljšaju odnosi razmene nerazvijenih u trgovini sa razvijenima itd. On je grupu nerazvijenih zemalja i čitav niz pitanja i problema koja se sa ovim javljaju, jednostavno zanemario.

U savremenim uslovima praksa svedoči o rastućoj ulozi spoljne trgovine u procesu privrednog razvoja. I spoljna trgovina i drugi

¹¹ Isto, str. 501—506.

¹² J. S. Mill: »Principles of political economy«, London, 1891, str. 394.

¹³ P. A. Samuelson: »Ekonomija«, Savremena administracija — Beograd, 1969, str. 696.

¹⁴ Isto, str. 708.

¹⁵ Isto, str. 709.

vidovi međunarodnih ekonomskih odnosa mogu da deluju na taj razvoj i pozitivno i negativno. Negativna dejstva na osnovi istorijskog razvoja teorije uporednih troškova manifestuju se i u formi zavisnosti nerazvijenih od razvijenih zemalja. Otuda dolazi i insistiranje nerazvijenih zemalja i Jugoslavije na uvođenju načela novog međunarodnog ekonomskog poretka u međunarodne odnose, kako bi se odnosi eksploatacije i zavisnosti zamenili novim tipom odnosa uzajamne pomoći, solidarnosti i ravnopravnosti.

Ako se međunarodna robna razmena vrši isključivo pod dejstvom zakona komparativnih troškova svaka nacija nalazi za sebe najpovoljnije mesto, i sve posledice do kojih dovodi proces međunarodne trgovine prima kao prirodno stanje stvari. Po Rikardu, ako jedna zemlja u međunarodnoj razmeni dođe u situaciju pasivnog bilansa plaćanja, ona neophodno mora da taj negativni saldo pokrije izvozom novca, drugim rečima zlata. Izvoz zlata dovešće do pada cena u zemlji-izvoznici, i to kako cena robe namenjenih unutrašnjem tržištu, tako i cena roba namenjenih izvozu. U tim uslovima doći će do pojačanog interesovanja stranih kupaca za proizvode kojima je pala cena, odnosno do povećanja tražnje u inostranstvu. Priliv novca, tj. zlata, u tu zemlju dovešće do izravnjanja trgovinskog bilansa.

U međunarodnim ekonomskim odnosima akutni problemi stoje otvoreni. Svi ih priznaju, ali rešenja nema. Moćnije, razvijene zemlje raznim merama privremeno rešavaju svoje probleme. Najpre antiinflacionim, sada antirecesionim merama. Ove zemlje rešavaju svoje probleme prevaljujući teret recesije i inflacije na leđa zemalja u razvoju i na ogromne mase nezaposlenih. Cifra nezaposlenih je prešla 15 miliona u 18 zemalja OECD-a, приметna je i tendencija porasta nezaposlenosti. Deficit platnog bilansa zemalja u razvoju izrastao je 1975. godine na preko 50 milijardi dolara, a bio je 1973. godine 9 milijardi. S tim teretom ušli su u 1976. god. Ali i razvijene zemlje Zapada nalaze se u dubokoj krizi.¹⁶

Odnosi između nerazvijenih zemalja opterećeni su objektivnim suprotnostima i različitim interesima. Na primer, zemlje proizvođači petroleja i neproizvođači, zemlje koje imaju sirovine i zemlje koje ih nemaju.

Još veće suprotnosti i još veći jaz prisutan je između razvijenih i nerazvijenih zemalja. Taj jaz nije samo faktor koji na ovaj ili na onaj način produžuje ekonomsku zavisnost mnogih nerazvijenih zemalja od ekonomskih i politički jakih zemalja, već u isto vreme je postao faktor kočenja razvoja proizvodnih snaga u samim razvijenim zemljama, a time i izvor zaoštavanja ekonomskih i političkih kriza i žarište veoma opasnih suprotnosti koje ugrožavaju svetski mir. Ako bi nerazvijene zemlje prepuštale svoj ekonomski razvoj isključivo angažovanju inostranog kapitala, one bi se izložile eks-

¹⁶ Savremeni problemi kapitalizma — nov ekonomski poredak — Predavanje Janeza Stanovnika. Kolarčev narodni univerzitet, 1976. g.

ploataciji i postale bi privesak privrede i kapitala razvijenih zemalja. Tako bi gubile ne samo veliki deo svog viška rada već i mogućnost i pravo raspolaganja sopstvenim prirodnim bogatstvom, pa i svojim suverenitetom.¹⁷

Od izuzetnog značaja je obezbeđenje pravednog odnosa između cena izvoza i cena uvoza zemalja u razvoju, jer od toga zavisi distribucija koristi od međunarodne trgovine. Kolebanje cena izvoza izaziva fluktuacije izvoznih prihoda čime se ugrožava ostvarivanje nacionalnih planova razvoja.

Veliko kolebanje cena izvoznih artikala zemalja u razvoju na svetskom tržištu ugrožava nacionalne planove privrednog razvoja. U odnosu na 1974, tokom 1975. godine smanjenje izvozne cene brazilske kafe dostizalo je 34%, egipatskog pamuka 48%, malezijskog palminog ulja 45% a cena tanzanijskog sisala bila je čak 71% niža. Izvozna cena bolivijskog kalaja u decembru 1975. bila je upola manja od cena samo dva meseca ranije. Iz ovoga, a i još mnogo primera, može se izvesti zaključak da je položaj zemalja u razvoju u međunarodnoj trgovini mahom nepovoljan. Pre svega, međunarodna podela rada nastala u kolonijalno doba još nije prevladana. Nerazvijene zemlje su do danas zadržale uglavnom ulogu izvoznika sirovina i nekih prehrambenih proizvoda i uvoznika proizvoda prerađivačke industrije. Izvoz industrijskih dobara iz nerazvijenih zemalja u razvijene višestruko je otežan. Sem carinskih ograna, postoje i mnoge druge prepreke. Tako, srazmerno nizak stepen tehnološke razvijenosti, manji obim proizvodnje, niža produktivnost, nerazvijenost prodajne mreže u inostranstvu, oskudica u sredstvima za subvencionisanje i kreditiranje sopstvenih izvoznih preduzeća i sl. sužavaju konkurentsku sposobnost nerazvijenih zemalja na svetskom tržištu. Zatim proizvodnjom supstituta i monopolom u pojedinim oblastima proizvodnje, razvijene zemlje obaraju ili usporavaju rast cena dobrima iz nerazvijenih zemalja. Između ostalog, razvijene zemlje za ograničavanje izvoza nerazvijenih zemalja i širenje sopstvenog izvoza koriste se pomoći i zajmovima koje im dodeljuju. Isto tako, uvoz privatnog kapitala često podrazumeva preuzimanje obaveza preduzeća iz nerazvijenih zemalja da svoje proizvode prerađivačke industrije ne izvoze kako u zemlje porekla kapitala tako ni u zemlje u kojima preduzeća iz zemalja kapitala imaju svoje ogranke. Na taj način razvijene zemlje nastoje da uspore borbu nerazvijenih zemalja za izmenu nasleđene međunarodne podele rada.

Kritičan položaj zemalja u razvoju vidi se iz činjenice što je njihovo stanje u 1972. godini bilo 15% lošije nego pre 50 godina. Samo u toku 1972. one su zbog pogoršanog položaja sirovina u svetu izgubile skoro 10 milijardi dolara, tj. više nego što su iste godine primile na ime javne pomoći.¹⁸

¹⁷ Savremeni problemi kapitalizma — Nov ekonomski poredak — Predavanje Janeza Stanovnika, Kolarčev narodni univerzitet, 1976. god.

¹⁸ »Međunarodna politika«, 1. V 1975, str. 9.

Neophodnost stvaranja novog međunarodnog ekonomskog poretka može da se sagleda iz promenjenih odnosa snaga u savremenom svetu. Postojeći poredak nosi sva obeležja kapitalizma budući da je rezultat kapitalističkog načina proizvodnje, kapitalističke međunarodne podele rada, i da ga karakteriše postojanje eksploatacije u međunarodnim razmerama.

U uslovima sadašnjeg međunarodnog ekonomskog poretka Rikardova teorija uporednih troškova ne dobija svoju pravu vrednost i značaj sve zbog još uvek dominirajućih nasleđenih odnosa na svetskom tržištu. Ova teorija dobila bi u snazi u uslovima stabilnih i pravednih cena, u uslovima pravedne podele rada gde bi se ljudski rad merio istovetnim merama.

Promena odnosa snaga, koja je danas sve očividnija u savremenom svetu, rezultat je nekoliko faktora, kao što su: postojanje većeg broja socijalističkih zemalja, izvršen proces dekolonizacije, dinamične promene savremene tehnologije, tendencije demokratizacije svih vrsta međunarodnih ekonomskih odnosa, pojava niza ekoloških problema koji ne mogu da se rešavaju u uslovima dominacije kapitalizma u međunarodnoj ekonomiji, pojava velikog broja novooslobođenih zemalja i potrebe njihove ekonomske, a ne samo političke, emancipacije.¹⁹

Ovi faktori doprineli su pojavi napora za stvaranje novog ekonomskog poretka čije su osnove formalno date u deklaraciji o uspostavljanju novog ekonomskog poretka, usvojenoj na VI specijalnom zasedanju Generalne skupštine UN 1974. godine. Nosioi pokreta za uvođenje novog ekonomskog poretka bile su nerazvijene, a pre svega nesvrstane zemlje, među kojima je jedno od vodećih mesta imala Jugoslavija. Suština koncepcije o novom međunarodnom ekonomskom poretku svodi se na stvaranje uslova za realnu ravnopravnost u međunarodnoj zajednici, što nije moguće da se postigne bez poboljšanja položaja nerazvijenih zemalja. Istovremeno, uspostavljanje novoga poretka treba da doprinese i poboljšanju uslova za racionalniji ekonomski razvoj savremenog ljudskog društva i za stvaranje stabilnijih uslova za dalju ekspanziju privrede nerazvijenih zemalja. U sadašnjoj fazi univerzalna podrška ovom sistemu deklarativne je prirode a nosioi akcije za njegovo sprovođenje jesu nerazvijene zemlje. Socijalističke zemlje takođe daju samo deklarativnu podršku, insistirajući da je ovo problematika u kojoj samo razvijene kapitalističke zemlje treba da učestvuju i da na određeni način kompenziraju gubitke nerazvijenim zemljama, koji su rezultat kolonijalne eksploatacije. Ovo naizgled radikalističko tumačenje samo pokazuje da socijalističke zemlje ne žele, ili ne mogu, da realno doprinesu uspostavljanju novog ekonomskog poretka. Nerazvi-

¹⁹ O novom međunarodnom ekonomskom poretku — predavanje prof. dra Ljubiše Adamovića, 1976/77.

jene zemlje najviše su za ovo pitanje zainteresovane a imaju najmanje mogućnosti da ga same rešavaju. Razvijene kapitalističke zemlje imaju najviše mogućnosti da doprinesu rešavanju ovoga problema ali iz niza razloga nastoje da se ovaj problem odlaže. Zato je ovo oblast koja će u narednim dvema decenijama biti u žiži međunarodnih ekonomskih odnosa.²⁰

TATJANA PODBORŠEK, DRAGANA KOSTIĆ, DRAGAN PAUNOVIĆ, ZLATKO POSAVEC i LJILJANA ARANĐELOVIĆ, students, members of the Study Group for Marxism of Economic Faculty, Belgrade

PROBLEMS OF INTERNATIONAL TRADE AND ECONOMIC DEVELOPMENT IN RICARDO'S AND CONTEMPORARY ECONOMIC ANALYSIS RELATED ON RICARDO

Summary

In this paper the authors start with explanation of Ricardo's theory of economic development, profit as a source of accumulation and his theory of comparative advantages. The authors think that the Ricardian doctrine of comparative advantage is still the centre-piece of textbook chapters on international trade, still solemnly taught as if it is revealed a great truth and still used to demonstrate that free trade is to the advantage of poor no less than to rich countries. Their analysis is also concentrated on the problems of profit and accumulation in Ricardo's analysis connected with his theory of foreign trade.

The second point of the paper is the analysis of modern concepts of theory of comparative advantages based on Ricardo. The authors analyse the concepts of many modern authors, especially Samuelson, and they stay on the conclusion that theory of comparative advantage is not acceptable in contemporary world economic conditions with great differences in the stage of the development between the different nations.

That is the reason, because the authors play for the New international economic relations, based on the conclusions on Colombo's conference of non-engaged countries and for the new relations between the rich and poor, developed and developing countries.

Authors also conclude that Ricardo's doctrine of comparative advantages could be realised only in the conditions of the same stage of development between all nations and countries taking part in international economic relations and especially international foreign trade.

---

²⁰ O novom međunarodnom ekonomskom poretku — predavanje prof. dra Ljubiše Adamovića, 1976/77.

ТАТЬЯНА ПОДБОРШЕК, ДРАГАН ПАУНОВИЧ, ДРАГАНА КОСТИЧ,
ЗЛАТКО ПОСАВЕЦ и ЉИЉАНА АРАНДЖЕЛОВИЋ, Белград

ПРОБЛЕМЫ ВНЕШНЕЙ ТОРГОВЛИ И ХОЗЯЙСТВЕННОГО РАЗВИТИЯ
В АНАЛИЗЕ РИКАРДО И СОВРЕМЕННОМ ЭКОНОМИЧЕСКОМ
АНАЛИЗЕ В ОТНОШЕНИИ К РИКАРДО

Резюме

В сообщении группы авторов анализирует объяснение теории Рикардо о хозяйственном развитии и прибыли в качестве источника накопления и его теории сравнительных преимуществ. Авторы считают, что доктрина Рикардо о сравнительных издержках все еще находится на центральном месте в учебниках и книгах, которые рассматривают международные экономические отношения и внешнюю торговлю и, что ею пользуются для демонстрации и преимущества свободной торговли, а это идет в ущерб бедным странам и развивающимся странам, хотя подобные учебники дают суггестию обратного. В своем анализе авторы также затронули проблемы хозяйственного развития, прибыли, накопления и теорию внешней торговли период от Рикардо до наших дней.

Другое значение сообщения заключается в анализе современных концепций сравнительных преимуществ, основанных на теории Рикардо. Авторы анализируют концепции многих современных авторов, в частности Самуэлсона и делают вывод, что теория сравнительных издержек неприемлема в современной мировой экономике, вследствие больших различий в уровнях хозяйственного развития в разных государствах.

Это является причиной того, что авторы призывают к созданию новых экономических международных отношений, которые бы имели в основе заключения Конференции неприсоединившихся в Коломбо и к созданию новых отношений между богатыми и бедными, развитыми и развивающимися странами.

Авторы также приходят к выводу, что доктрину Рикардо, касающуюся сравнительных издержек, возможно реализовать лишь в таких условиях, когда существует более или менее единообразный уровень хозяйственного развития во всех странах и среди всех наций при чем в таком случае она применима и в международных экономических отношениях и в сфере внешней торговли.

